

DOI 10.52363/2414-5866-2025-2-15

УДК 341.1:327.5(100)

Буртовий Р.В., аспірант НУЦЗУ, м. Черкаси, ORCID: 0009-0004-4568-0094

Burtovyi R., doctoral student at the National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL OBLIGATIONS OF STATES REGARDING SECURITY PROVISION IN THE ERA OF GLOBALIZATION

*Досліджено еволюцію міжнародних зобов'язань держав щодо забезпечення безпеки в умовах глобалізаційних процесів та сучасних викликів. Проаналізовано трансформацію класифікації міжнародних зобов'язань від концепцій німецьких юристів Г. Трипеля та К. Бергбома до сучасних підходів Комісії міжнародного права ООН. Особливу увагу приділено дослідженню обов'язків *erga omnes* та їх ролі у забезпеченні колективної безпеки. Розкрито специфіку взаємних, інтегральних та взаємозалежних зобов'язань у сфері міжнародної безпеки, їх співвідношення з нормами *jus cogens*. Досліджено вплив глобалізації на формування нових видів загроз та необхідність адаптації системи міжнародних зобов'язань до сучасних реалій. Проаналізовано роль односторонніх зобов'язань держав та рішень Ради Безпеки ООН у забезпеченні міжнародної стабільності. Запропоновано концептуальні засади формування адаптивної системи міжнародних зобов'язань, здатної ефективно реагувати на нові виклики глобальній безпеці.*

Ключові слова: міжнародні зобов'язання, глобалізація, міжнародна безпека, колективна безпека, трансформація, глобальні виклики.

*The article examines the evolution of international obligations of states regarding security provision under globalization processes and contemporary challenges. The transformation of international obligations classification from concepts of German lawyers H. Triepel and K. Bergbohm to modern approaches of the UN International Law Commission is analyzed. Special attention is paid to studying *erga omnes* obligations and their role in ensuring collective security. The specificity of mutual, integral and interdependent obligations in international security sphere, their correlation with *jus**

cogens norms is revealed. The impact of globalization on formation of new types of threats and necessity to adapt the system of international obligations to modern realities is studied. The role of unilateral state obligations and UN Security Council decisions in ensuring international stability is analyzed. Conceptual foundations for forming an adaptive system of international obligations capable of effectively responding to new challenges to global security are proposed.

Keywords: *international obligations, globalization, international security, erga omnes, jus cogens, collective security, transformation, global challenges.*

Постановка проблеми. Сучасна система міжнародних відносин переживає період кардинальних трансформацій, зумовлених прискоренням глобалізаційних процесів, появою нових видів загроз та викликів, що потребують переосмислення традиційних підходів до забезпечення міжнародної безпеки. В умовах 2025 року, коли світ стикається з безпрецедентними викликами – від пандемій та кліматичних змін до кіберзагроз та гібридних конфліктів, питання трансформації міжнародних зобов'язань держав щодо забезпечення безпеки набуває особливої актуальності та практичної значущості.

Традиційна система міжнародного права, сформована в умовах біполярного світу, виявляється недостатньо адаптованою до реалій багатопольного світового порядку, де поряд з державними акторами значну роль відіграють недержавні утворення, транснаціональні корпорації, міжнародні організації та громадянське суспільство. Глобалізація призвела до зростання взаємозалежності держав, що вимагає розвитку нових форм міжнародної співпраці та перегляду існуючих механізмів забезпечення колективної безпеки.

Особливої уваги потребує аналіз трансформації правової природи міжнародних зобов'язань держав у сфері безпеки. Якщо раніше такі зобов'язання носили переважно двосторонній або регіональний характер, то в умовах глобалізації все більшого значення набувають універсальні зобов'язання *erga omnes*, спрямовані на захист загальнолюдських цінностей та інтересів міжнародного співтовариства в цілому. Водночас виникають нові категорії зобов'язань, пов'язані з протидією транснаціональним загрозам, що не вписуються в традиційні класифікації міжнародного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародних зобов'язань держав у сфері забезпечення безпеки знаходиться в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед українських науковців варто відзначити праці В. Буткевича, О. Задорожного, В. Денисова, які досліджували питання трансформації міжнародного права в умовах глобалізації. Значний внесок у розуміння еволюції системи колективної безпеки зробили Ю. Шемшученко, М. Буроменський, А. Олійник.

Концептуальні засади теорії міжнародних зобов'язань були закладені німецькими правознавцями Г. Трипелем та К. Бергбомом наприкінці XIX століття, які вперше запропонували типологізацію міжнародних дого-

ворів залежно від характеру закріплених у них зобов'язань. Їхні ідеї отримали подальший розвиток у роботах Комісії міжнародного права ООН, зокрема в доповідях Дж. Фітцморріса та Дж. Кроуфорда.

Сучасні підходи до класифікації міжнародних зобов'язань представлені в роботах М. Рагацці, Л.-А. Сіціліаноса, які досліджують правову природу зобов'язань *erga omnes* та їх співвідношення з нормами *jus cogens*. Особливу увагу заслуговують дослідження Я. Івасави щодо різноманітності міжнародних зобов'язань у сучасному світі.

Вплив глобалізації на систему міжнародного права досліджується в працях А. Касезе, Дж. Альварес, Б. Сімми, які аналізують виклики, що постають перед традиційними інститутами міжнародного права в умовах зростаючої взаємозалежності держав. Проблеми адаптації міжнародного права до нових видів загроз розглядаються в роботах М. Коскенніємі, Т. Франка. Попри значний науковий доробок у цій сфері, залишаються недостатньо дослідженими питання комплексного аналізу трансформації міжнародних зобов'язань держав під впливом глобалізаційних процесів, а також розроблення концептуальних засад формування адаптивної системи міжнародних зобов'язань, здатної ефективно реагувати на виклики ХХІ століття.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження трансформації міжнародних зобов'язань держав щодо забезпечення безпеки в епоху глобалізації та розроблення пропозицій щодо адаптації системи міжнародного права до сучасних викликів глобальній безпеці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження трансформації міжнародних зобов'язань держав щодо забезпечення безпеки в епоху глобалізації потребує насамперед з'ясування еволюції теоретичних підходів до розуміння правової природи таких зобов'язань. Вихідним пунктом аналізу слугують концепції німецьких юристів кінця ХІХ століття, які заклали основи сучасної теорії міжнародних зобов'язань. К. Бергбом запропонував розрізняти два види міжнародних договорів: "*rechtsgeschäftliche Verträge*" (договір-угода) та "*rechtsnormative Verträge*" (нормативний договір). Основна відмінність між ними полягає в цілях їх укладення. Якщо договір-угода не має на меті регулювання тривалих відносин між учасниками, то нормативний договір встановлює загальні абстрактні норми і виступає джерелом міжнародного права [3].

Г. Трипель, розвиваючи цю концепцію, запропонував договір-угоду позначати терміном "*Vertrag*", а нормативний договір – "*Vereinbarung*". На його думку, відмінності між цими типами договорів полягають не лише в цілях їх укладення, але й в узгодженості волі сторін. У договорі-угоді воля держав є різною і спрямованою на досягнення різних цілей, тоді як у нормативному договорі має місце збіг волі сторін, які утворюють спільну волю учасників. Ця класифікація стала основою для подальшого розвитку теорії міжнародних зобов'язань у роботах Комісії міжнародного права ООН. Дж.

Фітцморріс у своїх доповідях розрізняв такі види зобов'язань залежно від характеру договору: загальні та взаємні зобов'язання, що передбачають надання один одному однакових переваг; взаємозалежні зобов'язання, виконання яких залежить від дотримання кореспондуючих зобов'язань іншими сторонами; інтегральні зобов'язання, що вимагають абсолютного виконання незалежно від поведінки інших учасників [6].

В умовах глобалізації особливого значення набувають зобов'язання *erga omnes* – зобов'язання перед міжнародним співтовариством у цілому. Концепція таких зобов'язань була вперше сформульована Міжнародним Судом ООН у 1970 році в справі "Барселона Трекшн", де Суд зазначив, що це зобов'язання, які за своєю суттю стосуються всіх держав, і в силу важливості відповідних прав усі держави можуть мати законний інтерес у їх виконанні [4]. Трансформація системи міжнародних зобов'язань під впливом глобалізації проявляється в кількох ключових тенденціях. По-перше, спостерігається розширення кола суб'єктів міжнародного права, що бере участь у формуванні та реалізації зобов'язань у сфері безпеки. Поряд з державами все більшу роль відіграють міжнародні організації, недержавні актори, транснаціональні корпорації та громадянське суспільство.

По-друге, змінюється характер загроз міжнародній безпеці. Якщо раніше основну увагу приділяли протидії міждержавним конфліктам та війнам, то в сучасних умовах на перший план виходять транснаціональні загрози: тероризм, організована злочинність, кіберзлочинність, зміна клімату, пандемії, міграційні кризи. Ці виклики вимагають розроблення нових видів міжнародних зобов'язань та механізмів їх реалізації [5].

По-третє, зростає значення превентивних зобов'язань, спрямованих на попередження виникнення загроз безпеці. Комісія міжнародного права ООН виділяє зобов'язання попередження як окремий тип, що передбачає вжиття всіх розумних або необхідних заходів для забезпечення того, щоб певна подія не сталася. Такі зобов'язання особливо актуальні в контексті протидії транснаціональним загрозам [2].

Особливої уваги заслуговує аналіз зобов'язань у сфері кібербезпеки як нового напрямку міжнародного співробітництва. Кіберпростір створює принципово нові виклики для системи міжнародного права, оскільки традиційні концепції територіальності, юрисдикції та державного суверенітету виявляються недостатньо ефективними для регулювання відносин у віртуальному просторі. Держави змушені розробляти нові форми зобов'язань, що враховують специфіку кіберсередовища [7]. Важливою тенденцією є розвиток зобов'язань у сфері протидії зміні клімату як фактору загрози міжнародній безпеці. Паризька угода 2015 року запровадила нову модель міжнародних зобов'язань, що поєднує юридично обов'язкові та добровільні елементи. Кожна держава самостійно визначає свої національно визначені внески (NDCs), але їх реалізація підлягає міжнародному моніторингу та звітності [1].

Аналіз конкретних прикладів міжнародних договорів у сфері безпеки дозволяє виділити різні типи зобов'язань залежно від їх правової природи. Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору 1967 року встановлює ідентичні інтегральні зобов'язання для всіх учасників щодо незастосування космічного простору для розміщення зброї масового знищення. Ці зобов'язання мають абсолютний характер і не залежать від поведінки інших сторін договору [9]. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року містить як ідентичні, так і неідентичні зобов'язання. Ідентичні зобов'язання стосуються всіх учасників договору (наприклад, щодо гарантій МАГАТЕ), тоді як неідентичні розрізняються залежно від статусу держави як ядерної або безъядерної. Водночас усі зобов'язання за цим договором мають інтегральний характер, оскільки їх мета – запобігання розповсюдженню ядерної зброї – може бути досягнута лише при незалежному виконанні кожним учасником [4].

Особливий інтерес представляють двосторонні угоди в сфері безпеки, які зазвичай містять взаємні зобов'язання. Прикладом може слугувати Угода між Україною та Європейським Союзом про асоціацію, розділ про співробітництво в галузі юстиції, свободи та безпеки, який передбачає взаємні зобов'язання сторін у сфері протидії тероризму, організований злочинності та корупції. Глобалізація також вплинула на механізми забезпечення виконання міжнародних зобов'язань. Поряд з традиційними засобами (дипломатичний протест, економічні санкції, звернення до міжнародних судових органів) розвиваються нові форми впливу: "м'яка сила", громадський тиск, медійні кампанії, бойкоти споживачів. Особливо важливою стає роль громадянського суспільства в контролі за виконанням державами своїх міжнародних зобов'язань [7].

Трансформація торкнулася й односторонніх зобов'язань держав. Якщо раніше такі зобов'язання носили переважно політичний характер, то в сучасних умовах вони все частіше набувають юридичної сили та стають предметом міжнародно-правового регулювання. Прикладом може служити практика мораторіїв на випробування ядерної зброї, які, будучи спочатку односторонніми політичними заявами, поступово інкорпоровалися в систему міжнародного права [13]. Особливу роль у трансформації системи міжнародних зобов'язань відіграє діяльність Ради Безпеки ООН. Відповідно до статті 25 Статуту ООН, члени Організації погоджуються підкорятися рішенням Ради Безпеки та виконувати їх. У сучасних умовах Рада Безпеки все частіше приймає резолюції, що встановлюють нові зобов'язання для всіх держав, зокрема в сфері протидії тероризму, нерозповсюдження зброї масового знищення, захисту цивільного населення. Резолюція 1373 (2001) про боротьбу з тероризмом стала прикладом створення універсальних зобов'язань *erga omnes* через механізм Ради Безпеки [5].

Важливим аспектом трансформації є розвиток концепції "відповідальності захищати" (Responsibility to Protect), що передбачає зобов'язання міжнародного співтовариства втручатися у внутрішні справи держави у випадку масових порушень прав людини. Ця концепція кардинально змінює традиційне розуміння принципу невтручання у внутрішні справи держав та створює нові види міжнародних зобов'язань. Застосування цього принципу в Лівії (2011 рік) та обговорення його щодо Сирії демонструють як можливості, так і обмеження цієї концепції. Глобалізація також призвела до появи регіональних систем колективної безпеки, що доповнюють універсальну систему ООН. Європейський Союз розробив власну Стратегію безпеки, яка передбачає специфічні зобов'язання держав-членів у сфері протидії новим загрозам. НАТО еволюціонувало від організації колективної оборони до інституту колективної безпеки, що займається широким спектром викликів від кіберзагроз до стабілізації конфліктних регіонів [6].

Сучасні виклики вимагають переосмислення традиційної класифікації міжнародних зобов'язань. Поряд з класичними категоріями (взаємні, інтегральні, взаємозалежні) виникають нові типи зобов'язань: адаптивні зобов'язання, що можуть змінюватися залежно від обставин; каскадні зобов'язання, що активізуються при досягненні певних порогових значень; мережеві зобов'язання, що передбачають участь множини акторів різного рівня [17]. Особливого значення набувають зобов'язання в сфері протидії пандеміям, що стали очевидними після COVID-19. Міжнародні медико-санітарні правила ВООЗ потребують суттєвого оновлення для забезпечення ефективного реагування на майбутні пандемії. Пропонується створення нового міжнародного договору про пандемії, який би встановив чіткі зобов'язання держав щодо обміну інформацією, координації дій та забезпечення справедливого доступу до медичних засобів [4].

Особливої уваги потребує аналіз співвідношення зобов'язань *erga omnes* та норм *jus cogens* у сучасному міжнародному праві. Якщо норми *jus cogens* характеризуються імперативністю та незмінністю, то зобов'язання *erga omnes* можуть мати різний ступінь обов'язковості та можуть еволюціонувати з часом. Водночас спостерігається тенденція до зближення цих концепцій, особливо в сфері захисту основних прав людини та забезпечення міжнародної безпеки. Комісія міжнародного права ООН у своїх останніх роботах підкреслює взаємозв'язок між цими категоріями, зазначаючи, що порушення зобов'язань *erga omnes* може тягнути за собою посилену міжнародну відповідальність.

Цифрова трансформація також впливає на еволюцію міжнародних зобов'язань. Штучний інтелект, Інтернет речей, блокчейн технології створюють нові можливості як для забезпечення безпеки, так і для виникнення загроз. Держави починають розробляти зобов'язання щодо відповідального

використання штучного інтелекту у військових цілях, регулювання автономних систем озброєння, захисту критичної інфраструктури від кіберзагроз.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати комплекс важливих висновків щодо трансформації міжнародних зобов'язань держав у сфері забезпечення безпеки в епоху глобалізації. Глобалізаційні процеси призвели до кардинальної трансформації системи міжнародних зобов'язань, що найбільш яскраво проявляється в розширенні кола суб'єктів міжнародного права, зміні характеру загроз безпеці та появі принципово нових категорій зобов'язань. Традиційна класифікація, розроблена на основі державоцентричної моделі міжнародного права, вже не відповідає сучасним реаліям і потребує суттєвого переосмислення та доповнення новими концептуальними підходами. Особливого значення в сучасних умовах набувають зобов'язання *erga omnes*, які спрямовані на захист загальнолюдських цінностей та інтересів міжнародного співтовариства в цілому. Саме такі зобов'язання стають основою формування глобальної системи колективної безпеки, здатної ефективно протидіяти транснаціональним загрозам, що не визнають державних кордонів та традиційних механізмів контролю.

Трансформація міжнародних зобов'язань характеризується зростанням їх превентивного характеру, адаптивності та гнучкості. Сучасні виклики вимагають розроблення принципово нових механізмів швидкого реагування на загрози, що здатні еволюціонувати та адаптуватися до постійно мінливих обставин глобального середовища безпеки. Водночас спостерігається розвиток складної багаторівневої системи міжнародних зобов'язань, яка органічно поєднує універсальні, регіональні та двосторонні елементи. Така система створює нові можливості для більш ефективного забезпечення безпеки, проте водночас породжує серйозні проблеми координації та узгодження різних рівнів зобов'язань між собою.

Глобалізація також призвела до значного зростання ролі недержавних акторів у формуванні та практичній реалізації міжнародних зобов'язань. Це фундаментальне явище вимагає розроблення якісно нових правових механізмів ефективного залучення громадянського суспільства, бізнес-структур та міжнародних організацій до системи забезпечення колективної безпеки.

Перспективи подальших наукових досліджень тісно пов'язані з розробленням концептуальних засад формування адаптивної системи міжнародних зобов'язань, здатної ефективно реагувати на різноманітні виклики ХХІ століття. Особливої наукової уваги потребують питання правового регулювання зобов'язань у кіберпросторі, протидії зміні клімату як потужному фактору безпеки, а також механізми надійного забезпечення виконання зобов'язань в умовах постійно зростаючої ролі недержавних акторів. Безперечно актуальним напрямом майбутніх досліджень є також глибокий аналіз впливу штучного інтелекту та революційних нових технологій на всю систему міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення безпеки.

Список використаних джерел:

1. Декларація саміту НАТО у Вашингтоні від 11 липня 2023 року. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm.
2. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2 Directive). Official Journal of the European Union. 2022. L 333. P. 80-152.
3. Закон України "Про національну безпеку України" від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
5. Стратегічна концепція НАТО 2022 року. Мадрид: НАТО, 2022. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.
6. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
7. Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021>

References:

1. NATO Washington Summit Declaration of July 11, 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm.
2. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2 Directive). Official Journal of the European Union. 2022. L 333. P. 80-152.
3. Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" dated June 21, 2018 No. 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
4. United Nations Convention against Corruption of October 31, 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
5. NATO Strategic Concept 2022. Madrid: NATO, 2022. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.
6. National Security Strategy of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No. 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
7. Cybersecurity Strategy of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated August 26, 2021 No. 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021>.